

SCEPTRE DE PIATRĂ APARTINÂND EPOCII BRONZULUI, DESCOPERITE ÎN JUDEȚUL SUCEAVA

Vasile Diaconu,
Bogdan-Petru Niculică

Deși odată cu răspândirea metalurgiei bronzului, anumite tipuri de unelte, arme și podoabe sunt confecționate din acest metal, artefactele litice continuă să dețină o pondere crescută în ansamblul economic al comunităților epocii bronzului. Faptul în sine are la bază tradiția îndelungată a obținerii artefactelor de piatră, facilitatea aprovizionării cu materiile prime – comparativ cu mineurile – și cunoștințele tehnice dobândite, care ofereau un randament deosebit.

Așa cum pentru unele obiecte de bronz s-a presupus o funcționalitate care depășește limitele activităților cotidiene (Vulpe 2001, 353-362, 369-372), și în cazul inventarului litic pot fi identificate componente care au mai mult o valoare simbolică, de indicatori sociali sau cu rol votiv. Este suficient să amintim că în majoritatea mediilor culturale ale epocii bronzului, în cadrul depunerilor funerare se regăsesc diverse obiecte confecționate din piatră (topoare, vârfuri de săgeți, sceptre perforate, amulete). Pe lângă cele semnalate anterior, precizăm faptul că există unele piese provenite din descoperiri întâmplătoare sau chiar din anumite contexte arheologice, care ar trebui interpretate ca reprezentând tot depuneri cu caracter votiv (spre exemplificare vezi depozitul de la Borodino; Kaiser 1997).

În contextul acestor discuții, aducem în prim-plan trei piese confecționate din piatră, descoperite pe teritoriul județului Suceava, care fac parte din categoria obiectelor cu rol statutar. Deși două dintre acestea au fost publicate anterior, iar una a fost descoperită recent, cele trei piese care constituie subiectul prezentării noastre necesită o evaluare sau o reevaluare a posibilei funcționalități a lor, dar și încercarea unei atribuirii culturale cât mai apropiate de realitățile istorice. Pentru o imagine unitară considerăm utilă prezentarea caracteristicilor tipologice pentru fiecare piesă în parte, urmând ca ulterior să fie enunțate câteva date despre mediile culturale cărora le pot fi atribuite.

1. Sceptrul de la Mihoveni (com. Șcheia).

Piesa a fost recuperată în vara anului 2010, de pe malul stâng al râului Suceava, la aproximativ 10 km NNV față de municipiul Suceava, dar fără a se cunoaște contextul arheologic din care provine¹.

Artefactul în discuție are formă plan-convexă și este prevăzut cu o perforație centrală, ușor tronconică. Pe suprafața dorsală prezintă mai multe desprinderi așchiale și urme evidente de rulare, situație care poate fi explicabilă și datorită faptului că piesa a fost descoperită în albia râului Suceava. Totuși, pe o porțiune restrânsă de pe marginea artefactului se observă o ușoară aplatizare, datorată folosirii obiectului pentru o activitate care în stadiul de față nu poate fi precizată (nu excludem posibilitatea folosirii ulterioare ca lustruitor).

Piesa este foarte bine finisată, are culoare cenușiu-negricioasă, cu inserții verzui-închis, cu aspect marmorat și a fost confecționată din roca magmatică, hornblendit.

Dimensiuni: înălțime - 3,4 cm; diametru - 10,6×11,2×11,4 cm; diametrul orificiului - 2,7×2,8 cm; greutate - 509 gr.

2. Sceptrul de la Șcheia - Siliște (com. Șcheia).

Piesa a fost descoperită în urma cercetărilor de suprafață efectuate la Șcheia, în punctul *Siliște*, între 1960-1961, cu prilejul lucrărilor executate pentru calea ferată (Ignat 1981, 136, fig. 2/6, fig. 7/2; Niculică 2006, 192-193).

Sub aspect morfologic, piesa este bitronconică și a fost confecționată dintr-o rocă dură, de culoare neagră, de origine magmatică.

¹ Adresăm mulțumirile noastre domnilor Mihai Burlacu și Cristi Mucileanu care au descoperit piesa și ne-au pus-o la dispoziție pentru studiere și publicare. De asemenea, suntem recunoscători domnilor conf. univ. dr. Nicolae Buzgar (Universitatea „Al. I. Cuza” Iași) și conf. univ. dr. Liviu Popescu de la Facultatea de Geografie a Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, care au realizat analiza petrografică a piesei.

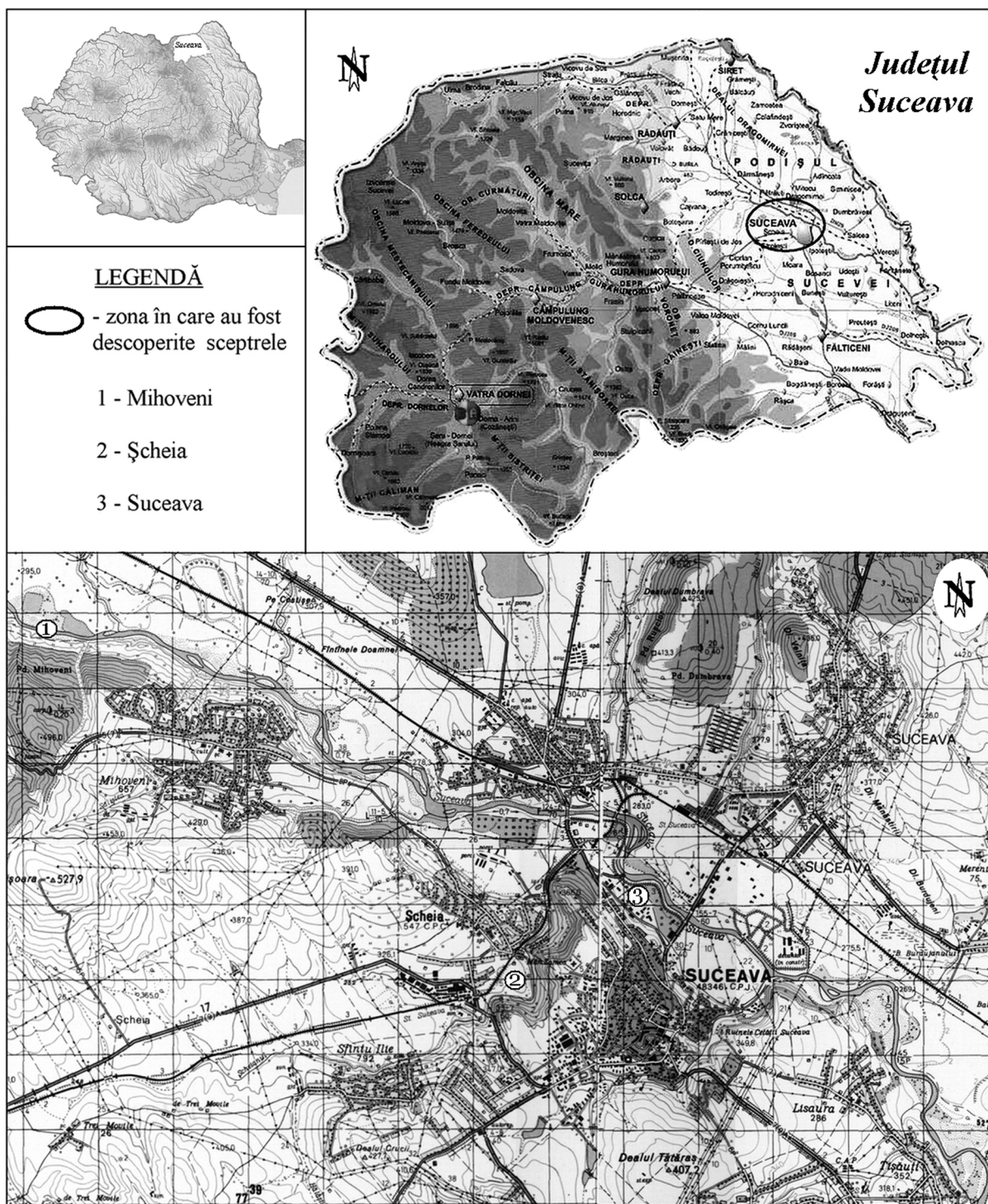

Fig. 1. Localizarea descoperirilor.

Dimensiuni: înălțime - 5,3 cm; diametrul maxim - 5 cm; diametrul orificiului - 1 cm.

3. Sceptrul de Suceava (cartier Țțcani, municipiul Suceava). A fost descoperit în anul 1994 în albia majoră a râului Suceava, în dreapta DN E85, în curtea locuitorului Gh. Mărănduca,

cu prilejul unor lucrări edilitare (Boroffka, Sava 1998, 90, Abb. 27/8; Ursu, Mitrea 2001, 159, fig. 3/9).

Piesa are o formă conică, iar baza, ușor concavă, este delimitată printr-un prag ușor evidențiat. În secțiune transversală este circular, puternic lus-

truit la partea superioară și cu urme de folosire/refolosire spre bază (acestea se pot datora rulării în albia râului sau posibilei utilizări ca „pisălog”). Pentru realizarea acestui obiect s-a folosit șistul cuarțito-cloritit cu granați.

Dimensiuni: înălțime - 25,5 cm, diametrul maxim - 8,5 cm.

Cronologie și încadrare culturală

În legătură cu contextele culturale ale epocii bronzului din județul Suceava, lucrurile par simple la prima vedere: pentru bronzul mijlociu se cunosc numeroase vestigii: așezări, necropole, obiecte de bronz găsite izolat, aparținând culturii Komariv (Niculică 2006, 45-143); bronzul târziu, reprezentat de cultura Noua, este din păcate mult mai puțin cercetat, practic, neexistând, până în momentul de față, o săpătură arheologică sistematică dedicată exclusiv acestui gen de monumente arheologice; descoperirile provin majoritar din diverse cercetări de suprafață (Niculică 2006, 144-222). Și mai puțin cunoscut este bronzul timpuriu, deși, recent, o serie de descoperiri arheologice au fost incluse în orizontul de tip Dolheștii Mari-Bosanci-Botoșana-Suceava-Rădășeni, sincron cu descoperirile de la Târpești și Izvoare III (jud. Neamț) (Niculică 2007, 13-47). Analizând descoperirile specifice celor trei perioade ale bronzului din zona noastră de referință (jud. Suceava), remarcăm că nu întâlnim asocieri directe sau obiecte asemănătoare cu cele trei care constituie subiectul intervenției noastre. Mai mult, în ceea ce privește piesele discutate aici, acestea reprezintă *unicate*, ceea ce determină o anumită limitare a considerațiilor noastre de ordin cronologic și cultural; în plus, trebuie să avem în vedere condițiile de descoperire, care nu ne oferă un sprijin deosebit.

Pentru sceptrul de la Mihoveni nu avem nici un indiciu privitor la apartenența culturală, dar, pe baza analogiilor, înclinăm să-l atribuim epocii bronzului, în condițiile în care pentru eneoliticul aflat în spațiul nostru de referință nu cunoaștem piese similare. Cu un anumit grad de probabilitate, acest obiect se poate data în bronzul mijlociu sau târziu, întrucât în Podișul Sucevei sunt documentate numeroase astfel de situri (Niculică 2006, *passim*). Nici detaliile morfologice ale piesei nu ne sunt de mare ajutor, deoarece nu se încadrează în tipurile principale atestate în epoca bronzului (Kaiser 1997, 118-124; Diaconu 2009,

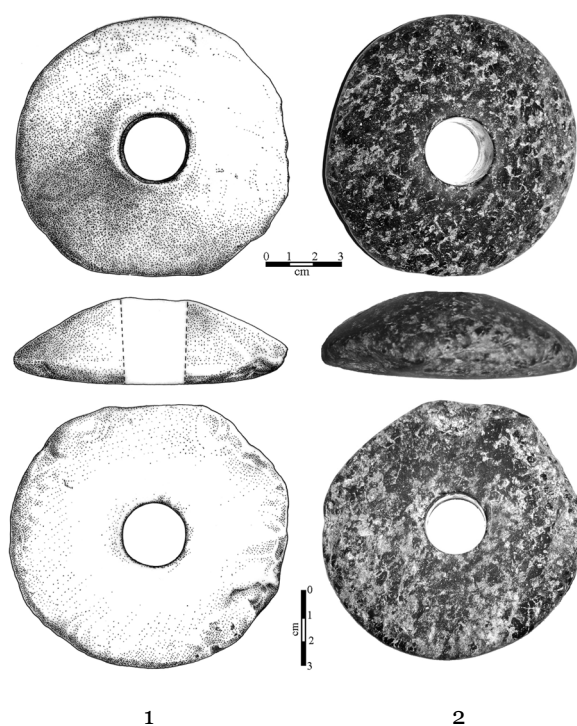

Fig. 2. Mihoveni. Sceptru de piatră.

65, fig. 3). Anumite paralele tipologice pot fi stabilite cu sceptrul biconvex (discoidal) descoperit la Oprișeni (Ucraina) – localitate situată în regiunea Cernăuți, între Siret și Cernăuți – atribuit mediului cultural Komariv (Andronic 2008, 119, fig. 5).

Dacă artefactele de la Mihoveni și Suceava provin din descoperiri izolate, pentru obiectul de la Șcheia pot fi aduse, în schimb, câteva argumente de ordin cronologic și cultural, întrucât a fost recuperat din cadrul unui sit arheologic. Chiar dacă nu se cunoaște contextul clar în care a fost descoperit, materialele arheologice cu care poate fi asociat, permit o posibilă atribuire a sceptrului bronzului târziu, mai precis culturii Noua. Aducem în discuție faptul că aici s-au identificat numeroase fragmente ceramice tipice mediului cultural amintit (Ignat 1981, 136, fig. 2/4, fig. 7/1, 3; Florescu 1991, 122, fig. 26/6), la care se adaugă și câteva piese de bronz (Petrescu-Dîmbovița 1964, 260, fig. 6/2; László 1994, 181; Ignat 2000, 55, fig. 18/19₁, fig. 18/19₂). Analogii concrete pentru această piesă nu cunoaștem, dar piese cu tendințe de bitronconism sunt atestate în diverse medii culturale specifice epocii bronzului.

Referitor la descoperirea de la Suceava, cartier Ițcani, putem presupune, cu rezervele de rigoare,

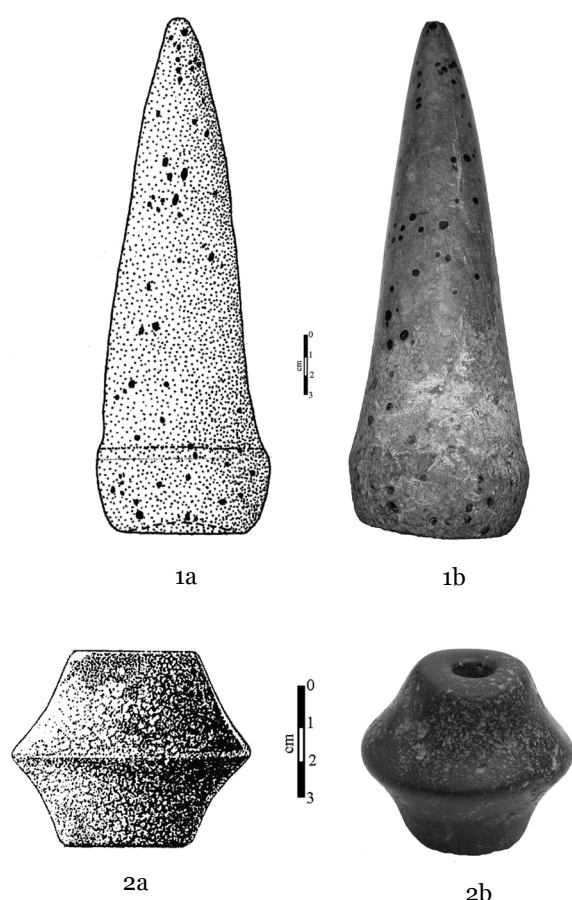

Fig. 3. Sceptre de piatră: 1 - Suceava; 2 - Șcheia (1 - după Boroffka, Sava 1998; 2 - după Ignat 1981).

că sceptrul de piatră ar putea fi pus în legătură cu așezarea aflată în amonte, dar pe malul stâng al râului, în punctul *Ferma Agricolă 2*. În acest sit pluristratificat, au fost documentate și urme de locuire atribuite culturii Noua (Niculică, Ignătescu 2000-2001, 84, fig. 4/3). Ca și în cazul celorlalte piese discutate anterior, nu dispunem de analogii precise, piesa fiind, de altfel, inclusă între sceptrele cu formă aparte (Boroffka, Sava 1998, 32).

Concluzii

Pe baza datelor enunțate, pot fi creionate câteva impresii generale, care ar putea contribui la întregirea imaginii referitoare la însemnele sociale ale epocii bronzului sau chiar la diferite practici cu implicații culturale.

O primă constatare decurge din condițiile de descoperire ale pieselor, care accentuează relativitatea unora dintre observațiile noastre. Pornind de la cartografierea lor, observăm că sunt relativ

apropiate, dar, în acest stadiu nu pot fi formulate aprecieri definitive, în contextul lipsei unor date arheologice concludente. Un amănunt interesant îl constituie însă locul descoperirii acestor piese. Dacă la Șcheia situația este oarecum cunoscută, pentru celelalte două piese observăm că provin din albia majoră a Sucevei. Pe de o parte, poate fi acceptată scoaterea lor dintr-un context arheologic de către cursul de apă, prin erodarea malurilor, dar nu trebuie să excludem nici posibilitatea depunerii lor intenționate în mediul acvatic sau în apropierea acestuia, ca practică votivă, atestată în diverse etape ale preistoriei (Boroffka 1992) și cu explozie la nivelul bronzurilor de la sfârșitul epocii bronzului și din Hallstattul timpuriu. Spre exemplu, în județul Suceava cunoaștem două depuneri în mediul acvatic (*Flußfund*): spada de la Măneuți (com. Frătăuții Vechi, cca 40 km N de Suceava) (Batariuc 2003) și spada de la Costâna (com. Todirești, la cca 9 km NV de municipiul Suceava, descoperită în decembrie 2010) (Niculică 2011). Ambele obiecte au fost găsite în albia râului Suceava.

În literatura arheologică au fost emise diverse interpretări ale sceptrelor perforate. Dacă unii cercetători au propus interpretarea lor ca arme (Comșa 1972, 260), noi subscriem la opinia majorității celor care afirmă că astfel de artefacte aveau o valoare simbolică, îndeplinind funcția de arme de paradă sau simboluri sociale (Leahu 1966, 79; Klochko, Pustovalov 1994, 211; Dumitroaia 2000, 124). Nu negăm în totalitate utilizarea lor ca arme, dar acest aspect trebuie analizat cu maximă prudență. În primul rând, diametrul perforațiilor este mult prea mic pentru a putea fixa obiectul într-un mâner solid, care să permită mânăuirea sa, iar pe de altă parte, modul îngrijit de confecționare, calitatea și duritatea rocilor pun sub semnul întrebării funcționalitatea acestor obiecte în activități combative. Cel mult, eficiența lor în luptă putea fi sporită doar dacă ar fi fost prinse de o sfoară sau fâșie de piele, care să înlesnească mânăuirea și lovirea de la o oarecare distanță. Spre exemplu, piesa bitronconică de la Șcheia, de mici dimensiuni, nu putea avea efect deosebit în cazul folosirii ca armă.

Considerăm că mult mai edificatoare sunt situațiile în care astfel de piese provin din complexe funerare sau din depozite, exemplul cel mai concludent fiind cel de la Borodino (Kaiser 1997). În acest context, nu putem uita două descoperiri

mai vechi, din județul Neamț, care însă ne pot oferi anumite indicii: depozitul de la Calu-Piatra Șoimului, cuprinzând 12 topoare și dălți de silex (Matasă 1959, 729, 731, fig. 10/1-11) și cel de la Piatra-Neamț-Ciritei-*La Perdele* (Matasă 1959, 731-732, fig. 10/12-16), compus din cinci topoare neperforate. Ambele depozite au fost găsite în gropi și reprezintă, probabil, depuneri votive. Deși exemplele sunt mai numeroase, am semnalat cele două situații cu scopul evidențierii implicațiilor votive ale artefactelor de piatră.

Pentru artefactul conic de pe teritoriul orașului Suceava, cartier Ițcani, stabilirea unei funcționalități exacte ar fi un demers aproape imposibil de realizat, deoarece avem de a face cu o descoperire izolată. Bineînțeles, pot fi acceptate diferitele interpretări oferite de literatura arheologică (o prezentare detaliată la Boroffka, Sava 1998, 69-77), dar acestea sunt simple ipoteze de lucru în cazul de față. A fost acest obiect un sceptru sau un însemn social? Dimensiunile, forma, calitatea rocii

și modul de confecționare, ne determină să răspundem afirmativ, dar cum explicăm urmele de utilizare (numeroase asperități) de pe partea inferioară a piesei? A fost folosită inițial ca însemn social și „și-a pierdut” ulterior această calitate prin folosirea în activități productive (pisălog?), sau putem admite o reutilizare într-o etapă cronologică ulterioară? A reprezentat un indicator social, sau a fost confecționat doar pentru utilizarea în practici votive? Iată doar câteva întrebări care decurg din analiza contextului descoperirii și care implică o reevaluare a unor piese și situații arheologice similare.

Toate acestea, coroborate cu alte date de natură arheologică, cu diferite tipuri de analize (petrografice, traseologice, statistice) ar putea să ofere câteva direcții de studiu al unor categorii de obiecte litice, considerate drept reprezentative pentru reconstituirea aspectelor de natură socială și economică ale comunităților epocii bronzului.

Bibliografie

- Andronic 2008:** M. Andronic, *Istoria Bucovinei. I. De la începuturi până la epoca cuceririi romane a Daciei* (Suceava 2008).
- Batariuc 2003:** P.V. Batariuc, *L'épée de bronze découverte à Măneuți* (com. de Frătăuții Vechi, dép. de Suceava). SAA IX, 2003, 167-172.
- Boroffka 1992:** N. Boroffka, *Considerații asupra unor obiceiuri de depunere în epocile premetalice din Europa*. SCIVA 43, 4, 1992, 341-354.
- Boroffka, Sava 1998:** N. Boroffka, E. Sava, *Zu den „Zeptern/Stössel-Zeptern”, „Miniatursäulen” und „Phalli” der Bronzezeit Eurasiens*. AMIT 30, 1998, 17-113.
- Comșa 1972:** E. Comșa, *Date despre unelte de piatră șlefuită din epoca neolitică și din epoca bronzului de pe teritoriul României*. SCIV 23, 2, 1972, 245-262.
- Diaconu 2009:** V. Diaconu, *Notă privitoare la două obiecte de piatră descoperite în județul Tulcea. Zargidava VIII, 2009, 62-69*.
- Dumitroaia 2000:** Gh. Dumitroaia, *Comunități preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până la bronzul mijlociu*. BMA VII (Piatra-Neamț 2000).
- Florescu 1991:** A. C. Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole*. CCDJ IX, 1991.
- Ignat 1981:** M. Ignat, *Contribuții la cunoașterea epocii bronzului și a Hallstatt-ului timpuriu în județul Suceava*. Thraco-Dacica II, 1981, 133-146.
- Ignat 2000:** M. Ignat, *Metalurgia în epoca bronzului și prima epocă a fierului din Podișul Sucevei* (Suceava 2000).
- Klochko, Pustovalov 1994:** V.I. Klochko, S.Z. Pustovalov, *The warfare of the pontic steppe-forest-steppe pastoral societies: 2750-2000 BC (Catacomb culture)*. In: (Ed. A. Kosko), *Nomadism and pastoralism in the circle of baltic-pontic early agrarian cultures: 5000-1650 BC*. BPS 2, 1994, 196-215.
- László 1994:** A. László, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați. Culturile Gáva-Holihrad și Corlăteni-Chișinău pe teritoriul Moldovei* (București 1994).
- Leahu 1966:** V. Leahu, *Cultura Tei* (București 1966).
- Matasă 1959:** C. Matasă, *Descoperiri arheologice în raionul Piatra Neamț*. MCA V, 1959, 723-734.
- Niculică 2006:** B.P. Niculică, *Epoca mijlocie și târzie a bronzului în Podișul Sucevei*. Teză de doctorat, mss. (Iași 2006).

- Niculică 2007:** B.P. Niculică, Observations concernant le début de l'Âge du Bronze sur le territoire de département de Suceava. *Codrul Cosminului* SN, 13 (23), 2007, 13-47.
- Niculică 2011:** B. P. Niculică, O depunere în mediu acvatic: spada de la Costâna, jud. Suceava, mss. 2011.
- Niculică, Ignătescu 2000-2001:** B.P. Niculică, S. Ignătescu, Recunoașteri arheologice în Podișul Sucevei (II). *Codrul Cosminului* SN, 6-7 (16-17), 2000-2001, 81-97.
- Kaiser 1997:** E. Kaiser, Der Hort von Borodino: kritische Anmerkungen zu einem berühmten bronzezeitlichen Schatzfund aus dem nordwestlichen Schwarzmeergebiet (Bonn 1997).
- Petrescu-Dîmbovița 1964:** M. Petrescu-Dîmbovița, Date noi relativ la descoperirile de obiecte de bronz de la sfârșitul epocii bronzului și începutul Hallstattului din Moldova. *ArhMold* II-III, 1964, 251-272.
- Ursu, Mitrea 2001:** E.-C. Ursu, I. Mitrea, Considerații asupra sceptorilor tronconice din piatră descoperite pe teritoriul României. *Suceava XXVI-XXVII-XXVIII (1999-2000-2001)*, 2001, 159-171.
- Vulpe 2001:** A. Vulpe, Structuri sociale și credințe religioase în epoca bronzului și în prima epocă a fierului. In: (coord. M. Petrescu-Dîmbovița, A. Vulpe), *Istoria Românilor, I (București 2001)*.

Stone scepters belonging to the Bronze Age, discovered in Suceava County

Abstract

This study presents three stone objects discovered in the Suceava city's area (Suceava County), Romania. One of them is new, and it was discovered in 2010, and the other two were published previously. The pieces, which are unique by their morphological characteristics, were included by the authors among the Middle and Late Bronze Age artifacts, and they were linked to the Komariv and Noua culture. In terms of functionality, these can be considered *scepters*, even if we don't have the possibility to refer to similar findings. Also, taking into consideration the special circumstances in which they were found, we can assume that there are votive deposits in or near aquatic environment, respectively Suceava river.

List of illustrations:

Fig. 1. Location of the findings.

Fig. 2. Mihoveni. Stone scepter.

Fig. 3. Stone scepters: 1 - Suceava; 2 - Șcheia (1 - after Boroffka, Sava 1998; 2 - after Ignat 1981).

Каменные скипетры эпохи бронзы, обнаруженные в уезде Сучава

Резюме

В данной статье представлены три каменных предмета, найденных на территории муниципия Сучава (уезд Сучава, Румыния). Один из них, обнаруженный в 2010 году, не опубликован, два другие были ранее опубликованы. Эти предметы, уникальные по своим морфологическим характеристикам, относятся авторами к артефактам эпохи средней и поздней бронзы, к комаровской культуре и /или культуре Ноуа. С точки зрения функциональности, несмотря на отсутствие возможности сослаться на сходные находки, эти предметы можно интерпретировать как *скипетры*. Вместе с тем, принимая во внимание условия их обнаружения, можно предположить, что это votivные приношения водной или околородной стихии, а именно реке Сучава.

Список иллюстраций:

Рис. 1. Расположение находок.

Рис. 2. Миховень. Каменный скипетр.

Рис. 3. Каменные скипетры: 1 - Сучава; 2 - Скея (1 - по Boroffka, Sava 1998; 2 - по Ignat 1981).

01.03.2011

Vasile Diaconu, Complexul Muzeal Județean Neamț, Muzeul de Istorie și Etnografie Tg. Neamț, str. Ștefan cel Mare, 37, Tg. Neamț, România, e-mail: diavas_n82@yahoo.com

Dr. Bogdan-Petru Niculică, Muzeul Bucovinei, Suceava, str. Ștefan cel Mare, 33, Suceava, România, e-mail: niculicab@yahoo.com